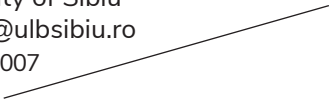

IULIA PIETRARU

Lucian Blaga University of Sibiu

andreeaiulia.pietraru@ulbsibiu.ro

DOI: 10.2478/clb-2025-0007

POEZIA EXPERIMENTAL-ȘTIINȚIFICĂ: MODELE, CODURI ȘI PRINCIPII DE CONSTRUCȚIE

Abstract: One of the ideas underlying this study is that modernity has imposed a mode of thinking based on artificial categorial separations (nature vs. culture/ politics, subject vs. object, human vs. non-human), which implicitly led to the emergence of modern literature as a form of resistance to science—often at a declarative level than in practice. Post-millennial experimental-scientific poetry, whose stakes I will attempt to outline here, reconciles these categories by articulating new modes of subjectivity and redefining the human in relation to nonhuman elements and to the limits of (trans)poetic language. The basic premise underlying the building of the argument is that Romanian poetry has largely proven resistant to the epistemological field of technosciences, using their resources for exclusively aesthetic purposes, as was the case in high modernism or neomodernism. After approximately two decades following the democratization of literary discourses, poetry begins to internalize technoscientific frameworks, employing their tools as a code for redefining and (re) engaging the self within an expanded network of agents and phenomena, grounded in tacit political and ethical bases. The case studies will capture the formulas orchestrated by several representative voices of this poetic direction, such as Val Chemic, Gabi Eftimie, Vlad Moldovan and Mihók Tamás. The symmetrization of intertextual forms of existence is achieved through hybridization, this type of discourse revealing an ontological pluralism, a network distributed across modes of being.

Keywords: poetry, technosciences, networks, incomplete and unstable self, regimes of relevance

Câmpul de studiu al tehnostiințelor a fost utilizat în producția poetică din spațiul românesc în general ca mijloc estetic care a servit unui gest de cerebralizare a emoției și experiențelor umane, în contextul modernismului și al revalorizării sale din perioada postbelică. În tangență cu acest punct al ipotezei se situează o constatare esențială vehiculată în spațiul academic, potrivit căreia literatura modernă s-a definit împotriva științei, întrucât modernitatea a autonomizat doar retoric domeniile de cunoaștere¹. Cu toate acestea, în realitatea practică, s-a produs o cooperare tacită și o contaminare reciprocă între literatură și arte, în ansamblu, și ramurile tehnostiințelor. Acest impuls de purificare categorială (natura/ știința universală vs. cultura relativă) a produs rezistență inclusiv în rândul criticilor literari, care au operat cu tipologii distincte—literatură, natură (știință), politică. Pentru gândirea critică a modernității, știința și tehnologia au fost deseori asociate cu forme de hegemonie epistemică sau cu un tip de gândire pură, rațională și autonomă. În plus, teoria literară din Rusia și alte state est-central europene, odată cu ascensiunea formalismului omologat de Viktor Shklovsky, a fost, în special în perioada interbelică, produsul unui regim de relevanță estetică, care, în termenii lui Tihanov, „validează literatura pentru presupusa sa unicitate și originalitate artistică”², distanțând-o de implicațiile politice și civice ale epocii. Dar nu doar domeniul studiilor literare sau al teoriei literare operează cu astfel de delimitări, ci și praxisul literar care a fost, la rândul-i, refractar față de potențiale tangențe cu zonele (tehn)științifice.

Regimul particular de relevanță al romantismului privea literatura și semnificațiile ei în relație cu autonomia sa, iar figura romantică a scriitorului presupunea o tendință de automarginalizare față de realitatea polisului, contestând, la nivelul de suprafață al discursurilor, relevanța epistemei științifice și a celorlalte forme instituționalizate de cunoaștere. Începând cu secolul al XX-lea, regimul estetic de relevanță își afirmă dominația simbolică în teoria și practica literară, fiind reflectat și promovat, pentru prima dată, în scrierile romanticilor, și consolidat apoi în epoca estetismului, când devine centrat pe autonomia limbajului, apreciind „literatura în primul rând pentru calitățile sale intrinseci ca artă”³. Astfel, în modernismul liric, autorii folosesc elemente din științele tari ca strategie de sofisticare estetică/ ermetizare a discursului. La Barbu, de pildă, în special în etapa parnasiană, cadrele de construcție

1. Vezi Matthew Eatough, „The Literary History of World-Systems, I: Marxist Lineages”, *Literature Compass* 12, nr. 11 (2015): 591–602.

2. Galin Tihanov, *The Birth and Death of Literary Theory: Regimes of Relevance in Russia and Beyond* (Stanford University Press, 2019), 24.

3. Tihanov, *The Birth*, 22.

guvernată de un deziderat al perfecțiunii, preluate din geometrie sau astronomie, susțin un demers de intelectualizare/ abstractizare a emoției, de purificare a poeziei de materialitatea subiectului.

Poezia ideii pure este abandonată în perioada postbelică, când filiera științifică este valorificată ca modalitate de materializare a lumii, deși integrată în registrul oniric. Un nume relevant pentru traiectoria trans-poetică propusă este Daniel Turcea, poet format în proximitatea grupului oniric, care-și găsește refugiul în practica unei poezii ce reunește registre variate— literatura, matematica, muzica, pictura, religia și filosofia. Cele două volume ale sale, *Entropia* (1970) și *Epifania* (1978), sedimentează un imaginar care conjugă încifrări științifice cu elemente religioase, spirituale ori mitologice. Interesul poetului pentru hibridizarea discursului, inclusiv prin raportare la filiera științifică, poate fi înțeles, pe de-o parte, fiind integrată în registrul oniric, ca reacție sau evaziune determinate de constrângerile prezentului ideologic, și, pe de altă parte, indică nevoia unor repere concrete și stabile prin apelul la geometrie și astronomie, raportând universul poetic la realitatea factuală, la certitudini (imperioase) ale științei într-un context istoric precar.

Regimul estetic dominant de valorizare culturală începe să-și piardă relevanța în perioada postbelică, în spațiul occidental, odată cu ascensiunea New Criticism-ului american, iar în arealul cultural est-european, odată cu căderea Cortinei de Fier⁴, când se face tranziția către un al treilea regim—cel de entertainment, generat și alimentat de dezvoltarea societății de consum, dar și către un regim etic în raport cu evoluțiile intelectuale, culturale și artistice actuale. Naturalizarea relativ târzie a tendințelor tehnofile în spațiul cultural est-european (în speță, românesc) este explicată de Emanuel Lupașcu, în studiul „Asynchronous Instantaneity. The Posthuman Turn in the Romanian Literary System”: „decalajul dintre traduceri timpurii și emergența unei generații de poeți asociați cu «dispersia postumană» poate fi explicat prin fenomenul tranziției întârziate de la local (ca marcă a generației douămiiste) la glocal (literatura scrisă după integrarea României în Uniunea Europeană și democratizarea Internetului în corpul social).”⁵

Prin crearea colectivă a noilor subiectivități, poezia experimental-științifică, care își conturează morfologia spre sfârșitul primei

4. Totuși, la un moment dat în decursul istoriei în zona est-central europeană, regimul relevanței sociale și politice a fost impus de sistemele politice totalitare, în detrimentul relevanței literare estetice.

5. Emanuel Lupașcu, „Asynchronous Instantaneity. The Posthuman Turn in the Romanian Literary System”, *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 9, nr. 1 (2023): 149–150, traducerea mea.

decade a anilor 2000⁶, formează rețele de explorare a identității—si-nele în relație cu corpul, mediul, non-umanul, propriile vulnerabilități, societatea tehnoculturală—în logica ANT (Actor Network Theory, Latour⁷). Tehnoștiințele nu mai sunt întrebuițate doar ca instrumente estetice, nici nu mai reprezintă un tip de gândire pură, ci devin actori într-o rețea extinsă de construcție a realității poetice și, deci, un domeniu hibrid între natură și cultură, funcționând dependent de sfera subiectului, într-o politică a asocierii și alianțelor dintre agenți. Elementele tehnostiințifice utilizate devin un cod de redefinire a umanului și de reintegrare a lui în materialitatea realului, devenit simulacru în contextul invaziei noilor tehnologii, sau ca instrument de decodare a experiențelor traumatice, a personalității și sensibilității, susținând continuumul rațional-afectiv (vezi poezia lui Dmitri Miticov din *Dmitri: INTJ* sau Șerban Mihalache, *Vom trece de Marte dar nu imediat*).

Poezia postmilenială își definește modalitatea compozițională printr-o situație etică pluralistă față de toate formele de existență. Formele poetice propuse atomizează structural dihotomiile consacrate de modernitate, precum uman-non-uman, central-marginal, poetic-științific și se raportează atât la contextul transnațional al situației politice, ideologice și tehnoculturale actuale, cât și la tendințele cultural-artistice dominante în spațiul vestic, precum poeziile experimentale, conceptuale, poezia eco sau tendințele postumane. Poetele și poezii propun astfel o formulă hibridă, de unde și opțiunea noastră nominală—experimental-științifică/ tehnostiințifică, prin care traducerea—cu sensul latourian de producție de hibrizi—dintre actanți este angajată politic, întrucât implică interacțiune, negociere, redefinire și explorare a noi modele de subiectivitate prin prisma reconfigurării relațiilor dintre actanții poetici, unde subiectul uman nu mai este suveran, central, ci devine relațional.

Formula poetică experimental-științifică corespunde unui regim etic de relevanță, specific fenomenelor poetice (post)douămiiste, după cum remarcă Doris Mironescu: „scrierile caracteristice pentru regimul etic de relevanță sunt preocupate de ontologia virtualului, problematica eco și politicile identitare”⁸, prin abordarea non-discriminatorie, incluzivă și solidară, asumându-și o responsabilitate etică

6. Zona științelor exacte este exploatată și de alte manifestări poetice mai recente. De exemplu, neoexpresionismul douămiist recurge la acestea, însă în contexte și cu scopuri diferite.

7. Vezi Bruno Latour, *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory* (Oxford University Press, 2005).

8. Doris Mironescu, „Regimuri de relevanță, puncte de rezistență: literatura română în postcomunism”, *Transilvania*, nr. 7–8 (2021): 111.

față de agendele transnaționale. De asemenea, se aliniază unui regim politic de relevanță prin prisma poziționării sale critice față de realitatea tehnologică a capitalismului târziu.

Poezia română tehnostiintifică rezonază cu fenomene literare similare în zona est-central europeană în perioada contemporană. În acest sens, pe piața literară polonă, poezia eco cunoaște o expansiune semnificativă în anii 2010. Sincronizarea la nivelul etosului cultural se manifestă prin vocile unor poete precum Małgorzata Lebda sau Anna Adamowicz (cu volumul *Animalia*), care chestionează sinele autonom și interioritatea ca spațiu exclusiv al subiectului uman, extinzându-i granițele către sfera non-umană, și surprinzând instabilitatea și fragilizarea sinelui și a memoriei, dependent în parcursul său de cunoaștere de ceilalți actori non-umani (ecologici și tehnologici).

Rețele și rupturi: hibridități teoretice ale sinelui poetic

Demersul teoretic privind mizele poeziei experimental-științifice este fundamentat pe teoriile lui Latour, actor-network theory, și Žižek, negativitatea—incompletitudinea identității⁹. Incompatibilitatea neîndoielnică a celor două gândiri teoretice deschide un teren fertil de discuție a acestei formule poetice, care ea însăși problematizează raportul dintre crearea unei rețele și reflexivitatea și interpelarea subiectului într-un nou cadru poetic. Divergența celor două teorii relevă o direcție particulară de analiză, întrucât poezia experimental-științifică postmilenială implică existența unor forțe conflictuale, configurându-și dinamica la confluența dintre sfere ontologice contradictorii—sinele ca entitate relațională (nu doar ca expresie a interiorității) care interacționează cu mediul tehnocultural (și este redefinit de acestea) și subiectul ca negativitate și ruptură simbolică (identitatea este constituită prin negativitate, lipsă, tensiuni și înstrăinare). Rețelizarea sinelui în formula experimental-științifică intră în coliziune productivă cu incompletitudinea identității și cu resituarea simbolică a subiectului, pe de-o parte prin felul în care poezia contribuie la dez-autonomizarea paradigmei tehnostiintifice, integrând-o într-o rețea colectivă de producție poetică drept actor, și, pe de altă parte, identitatea poetică explorată poate fi interpretată ca ruptură și tensiune în regimul transpoetic de reprezentare.

Aceste aspecte se conturează în spațiul românesc odată cu revoluția tehnologică instrumentalizată poetic în jurul anului 2010, când terenul poeziei se configurează pe coordonatele unui spațiu-laborator de

9. Vezi, de exemplu, poziția lui Žižek exprimată în Judith Butler, Ernesto Laclau și Slavoj Žižek, *Contingență, hegemonie, universalitate: dialoguri contemporane despre stânga*, trad. Mircea Vlad, pref. de Florin Poenaru, (Tact, 2012).

stocare și problematizare a experiențelor și subiectivității (non-)umane în raport cu evoluțiile tehnostiintifice. Noul spațiu structural creat de aceste poetici amalgamează și hibridizează părțile de real segregate de modernitate: natura, cultura, știința și politica. Ideea de „spațiu-laborator” survine pe fondul construcției unei platforme critice, unde autorii reacționează la procesele postumanizării fie prin senzația de angoasă și alienare, fie prin surprinderea pasivității subiectului într-un circuit inerțial, fie prin integrarea în codul de construcție a scriiturii a mecanismelor digitale. De asemenea, noțiunea de laborator presupune existența fundamentelor realiste ale experiențelor într-un cadru în care afectele și simțurile sunt explorate analitic, la fel ca niște experimente.

Volumele semnate de val chimic, Gabi Eftimie, Vlad Moldovan și Mihók Tamás mizează pe depersonalizarea discursului și pe distanțare afectivă, de unde rezultă senzația că afectivitatea se dizolvă în simulacru, în multitudinea de imagini și de mijloace media, iar limbajul tehnostiintific, hiperfuncțional (non-liric) indică o simplificare a proceselor realului, lăsând o voce rece, ecuațională. „Natura” poetică reprodusă în laborator, cu acuratețe și observare sinestezică, este o natură care poate fi suprapusă, în etapa post-lectură, peste realul empiric.

În acest context, incompletitudinea și instabilitatea identității se produce la contactul acesteia cu extensiile cyber, în diferite ipostaze, care o protejează. Grila prin care se pot explica efectele acestei rupturi/hibridări este oferită de structura de gândire a lui Žižek care postulează, în cheie lacaniană, că existența Realului, marcat de vid/negativitate, care denumeste postulatul incompletitudinii, este de fapt limita negativă și constitutivă a identității, realitatea fiind întemeiată pe inconsistență și negativitate¹⁰. Odată cu noile fenomene poetice post-2000, identitatea subiectului poetic nu poate fi constituită complet, pentru că se fundamentează pe negativitate. În acest caz, sinele nu mai este universal, identitatea nu mai este stabilă, unitară, nu mai există pretenția constituirii sau explorării complete, subiectul nu caută să-și revendice acea identitate fixă și autonomă, ci este reprodus și rearticulat în diferite puncte de joncțiune cu celelalte componente sociale, politice sau non-umane. „Incompletitudinea identității” corelată implicit cu noțiunea lacaniană de subiect barat sau incomplet, care indică un sine instabil ca efect al acestei rupturi sau incoerențe, implică faptul că ceva rămâne imposibil de realizat în constituirea discursivă a subiectului. Se creează astfel o rețea de observare a unei identități difuze, în care subiectul uman nu mai este esențializat. Configurarea subiectului devine deopotrivă un act de ruptură și diferențiere față de

10. Florin Poenaru, prefață la *Contingență și hegemonie*, 8.

convențiile literare de reprezentare. Vocea poetică nu mai exprimă doar propria interioritate, ci și tensiunile între sine, corp și invazia tehnostiințifică, configurându-se un spațiu de rearticulare identitară a subiectului ca efect al contingenței¹¹ unei rețele de agenți. Aceste acțiuni provoacă efecte de destabilizare a ordinii simbolice de reprezentare a sinelui și a lirismului esențialist, care îi permiteau intrarea în „universalitate”, definită de Judith Butler ca sistem constitutiv al excluderilor și includerilor.¹²

Avatarurile imaginarului tehnostiințific în poezia postmilenială. Realități poetice rizomatice

Tradiția literară românească relevă faptul că, înainte de experimentarea unui orizont ideatic tehnostiințific în poezia anilor 2000, deseori, importurile din domeniul științelor tari în materialul poeziei aveau (doar) o funcție estetizantă sau formală, păstrând reverberații ale ermetismului barbian. În timp ce modernismul urmărea ca arta să fie debarasată de uman/ materie și orientată spre singularizare și autonomie formală (vezi ermetismul și instrumentalismul românesc ca forme extreme), poezia post-2000 instituie o deschidere spre pluralizarea agenților implicați în construcția realităților poetice, autorii recurgând la resurse cibernetice (formale, ornamentale, ideatice) pentru a-și afirma anumite principii cu privire la problemele actualității.

Acest tip de poezie care regândește umanul printr-o grilă relațională este încadrabil în paradigma unui tehnologism reflexiv¹³, care subsumează o atitudine analitică asupra tehnostiințelor, vocile poetice abordând critic procesele tehnologice. Mecanismul poetic de contestare a establishmentului funcționează însă prin utilizarea instrumentarului high-tech al establishmentului, despre care se presupune că e alienant (la fel ca ficțiunea cyberpunk care critică sistemul de care ea însăși este contaminată¹⁴), traducându-se printr-o fascinație estetică pentru tehnologic, dar cu miză experimentală și de raportare critică la realitatea prezentă. În acest context, subiectul uman/ sinele (până acum autonom, rațional, unitar, self-regulating) este deconstruit poetic și repolitizat (i.e. redistribuit) în cadrul unei noi rețele (inclusiv tehnostiințifice), în care este legat de corp, de mediu, de realitatea tehnoculturală și de alte entități non-umane. De asemenea, volumele

11. Vezi Judith Butler și Ernesto Laclau în *Contingență, hegemonie*.

12. Judith Butler în *Contingență și hegemonie*.

13. Vezi Alex Ciorogar, „«Postumanismul» românesc?”, în *Postumanismul*, coord. de Alex Ciorogar (Tracus Arte, 2019), 209–211.

14. Fredric Jameson, *Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism* (Duke University Press, 1991), 285.

păstrează un cadru axiologic filo-uman(ist) și o atitudine de depășire și rezistență la postumanizare, prin senzația de angoasă față de viitorul acceleraționist sau prin dezvoltarea aspectului absurd și artificial al realității. Anxietatea cibernetică¹⁵ apare ca efect al tendinței de desubstanțializare a umanului în circuitul cibernetic.

Științele și tehnologiile devin niște ficțiuni sociale în poezie, niște instrumente de redare a realităților politice, culturale, dar și a subiectivității și afectivității umane. În funcție de felul în care autorii aleg să opereze cu acești compuși transpoetici, se definesc formule diferite de reprezentare. Metodele prin care poezia lui Val Chimic și Gabi Eftimie (din primele volume) exploatează un „tehnologism reflexiv” cu influențe cyberpunk vizează generarea unui efect de implozie discursivă și explorarea dimensiunilor interioare ale (cvasi)subiectului, cu accent pe corpul și conștiința invadate de tehnologie. Senzația de implozie e produsă printr-o acumulare excesivă de elemente transpoetice care reconfigurează ontologic și identitar subiectul uman.

Cele două cicluri ale volumului *Instalație*¹⁶, *umilirea animalelor* (2010), de Val Chimic, au miză diferită dar emerg din același punct, și anume alienarea cauzată de convenționalizarea și robotizarea vieții, de aplatizarea relațiilor, de lipsa interacțiunii umane. În prima parte a cărții, „zilele cu femeia chimică”, subiectul se dezagregă și se re-absoarbe în materia unui aparat – „cvasiobiect”¹⁷, deconectat de la procesele fiziologice, pierzându-și capacitatea de percepție a zgometului alb, a foșnetului copacilor, sesizând doar înregistrările: „ceva în creștere, dar mecanic—cu control susținut/ o lentilă mică, suprapusă,/ ceva puternic, dar îndeajuns de lăbil,/ ajunge să mă pervertească”¹⁸. Conceptul de cvasiobiect, folosit de Latour în teoria despre actorul-rețea și preluat din lucrările lui Michel Serres, indică o entitate care nu e într-un tot subiect, dar nu e nici obiect, mediind relațiile dintre instanțe. Cvasiobiectele se află între cei doi poli (natură-cultură) și denumesc o nouă entitate: actorul-rețea. Simetrizarea elementelor existente—om și mașinărie sau om și celelalte forme de viață—nu se realizează ca melanj de purități, ci ca impurificare între actanți, fiecare dobândind atribute de la celălalt. În acest moment, identitatea este fracturată,

15. Vezi N. Katherine Hayles, *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics* (The University of Chicago Press, 1999).

16. Vezi Cristina Ispas, „Natură moartă cu oameni”, *Observator Cultural*, nr. 559 (2011), <https://www.observatorcultural.ro/articol/natura-moarta-cu-oameni/>.

17. Vezi Bruno Latour, *Nu am fost niciodată moderni: Eșeu de antropologie simetrică*, trad. și postfață de Bogdan Ghiu (Editura Tact, 2015).

18. Val Chimic, *umilirea animalelor*, postf. de Bogdan Perdivară (Casa de pariuri literare, 2010), 13.

ceea ce produce o criză de recunoaștere a sinelui și o ruptură reală față de poziția sa simbolică și de logica clasică de reprezentare. Ceea ce rezultă este o subiectivitate dispersată, contingentă și hibridă.

Motorul aparatului din poezia lui val chimic convertește emoțiile și fricile, bătaia umană a inimii devine hodorogală, emoțiile extreme pulsează în nucleeele electrice ale corpului („spin electro-magnetic”). În locul expansiunii necontrolate a unui ego tehnicist din SF-ul clasic (legat implicit de ideea de izolare), implozia din poezia lui val chimic rezzonează cu ideea de disoluție. Ca efect al lipsei unor locuri definite sau a ancorării/ stabilității spațiale (această dislocare simbolică e percepută și la Gabi Eftimie), sistemul haotic al realității împrăstie grămezi de obiecte, care, dacă sunt ținute mult în priză, la încărcat, „capătă ceva uman”, în timp ce subiectul uman e reconfigurat din piese mecanice. În acest macrospațiu restructurat, aparatul cvasiuman sau, altfel spus, subiectul mașinal înregistrează contemporanul, realitatea concretă, captându-i ambiguitatea, absurdul și fricile colective. Nu e vorba de vreo proiecție (post)apocaliptică/ distopică într-un viitor incert, ori de vreo reconfigurare virtuală, ci de (hiper)realitatea actuală, disecată în laboratorul cărții.

Femeia chimică funcționează ca figură-simbol, angoasată de realitatea contemporană, de relațiile cu ceilalți sau de absență în ansamblu, interiorizând convingerea că doar o inimă artificială o mai poate iubi („cine o să mai stea lângă tine,/ tot eu/ în micul ecran de lângă pat,/ fluturând un mănunchi de fire electrice/ smulse direct din aparat?”¹⁹), atunci când congregația umană din jur e supusă (sau se supune) obiectualizării. Femeia chimică este ipostaza generată de toate elementele realității: procese fiziologice, chimice, digitale, artificiale, (în și non-)umane. Dacă în prima parte există o hibridare reală a subiectului poetic, prin fluidizarea și transgresarea granițelor, conturându-i-se identități multiple, în partea a doua, „umilirea animalelor”, umanul ingerat în cablurile aparatului este reîntors la starea inițială, simțind în continuare o privare de forfota vieții. Aici, retorica narativă a trivialului și tranzitivului demască impulsuri subtil-feministe.

În vreme ce obiectele se umanizează, dobândind afecțiune electrizantă, umanul, remodelat de noile condiții tehnologice, își pierde reperele. Carcasa mașinării „strânge/ până la identificare sau anulare.”²⁰ Discursul se definește prin multe sincope, sugerând că întregului organism biologic i-au fost codificate funcțiile și simțurile, de unde și limbajul tehnic și răceala care planează pe suprafața poemelor.

19. chimic, umilirea, 29.

20. chimic, umilirea, 14.

Corpul e obosit, extenuat, hipersensibil la stimulii urbani. Răceala și tehnicizarea vieții—redate prin filtrul stenografic al vocii analitice—sunt electrocutate, în mod straniu, de zvâcnirile subiectului: „micuță creatură, inimă frântă,/ pereții pivniței s-au îmbrumătat/ acum pentru tine”²¹ sau „îmi imaginez/ că nu numai eu visez/ la un adăpost fără memorie/ unde muzica/ să nu mai fie silită să facă/ nimic”²² și „când îi aranjez fermoarul/ îi simt mirosul;/ ca o mare presimțire/ dragosteă îmi taie picioarele.”²³ Dinamismul uman persistă printre cabluri și tehnologii fracturante. Poemul „noctarium” este grăitor în acest sens: ființa umană adoptă certitudinea că în beznă pornește mereu un motor, niciodată o inimă.

val chimic se folosește de un cadru postuman/ cibernetic (neoa-ne, peisaj dilatat, „dacă simți micile incinerări zilnice, mirosul iute/ al motoarelor de tramvai și curentul metroului/ ca pe o amenințare,/ vei fi pregătit pentru o transformare fizică desăvârșită./ imediat ce îți vei descleia talpa adidasului,/ vor foșni fustele din nylon, iar în țeasta nichelată/ vor putea vedea toți luminile ofierii”²⁴) pentru a prefigura iminența hegemoniei tehnologice și eventual o apocalipsă a sensibilității umane, atunci când va fi subjucată de forța „emancipatoare” a tehnologiilor, anulându-i semnificația. Deocamdată, „lucrurile fără noimă favorizează/ sănătatea creierului,/ fără gravitate sau înțeles deosebit”²⁵, adică hiperrealitatea își urmează îndeletnicirile. Senzorialitatea poemelor e activată de prezența și interacțiunea compușilor chimici (rovex, formaldehide, oțel, celule, electrozi) și a altor constituenți tehnostiințifici, care întrețin obscuritatea cu reverberații moderniste.

Atmosferizarea din cel de-al doilea volum al lui Gabi Eftimie, *nordul e o stare de spirit* (2014), are valențe similare celei din *Ochi roșii polaroid*. Acesta este un test (2006): ființa umană este risipită în fluxul de informații/ semne (*the medium is the message*, este anunțat sfârșitul spațiului perspectival, al mesajului, sensul volatilizându-se în sisteme operaționale); survin dispariția ei potențială în frecvențele radio, realitatea livrată ca hologramă, „sentimentul de pustietate” generat prin tehnici și efecte speciale, oamenii-androizi care populează planeta, golurile absenței umane stârnesc o numărătoare inversă constantă, „sfârșitul vieții” hic et nunc. Hiperrealitatea este anticipată: radiațiile electromagnetice vor simula căldura și lumina soarelui, iar activitățile fiziologice devin mecanice, lipsite de substanță și finalitate.

21. chimic, *umilirea*, 62.

22. chimic, *umilirea*, 23.

23. chimic, *umilirea*, 53.

24. chimic, *umilirea*, 18.

25. chimic, *umilirea*, 32.

Configurațiile tehnostiințifice din poezia Gabriellei Eftimie sunt consonante cu estetica cyberpunk a anilor 80. Spre deosebire de SF-ul tradițional (expansionist), care proiecta societatea, în general, într-un registru utopic, în care lumea era salvată de progresul tehnologiei²⁶, cyberpunkul (privit ca SF al imploziei) și, prin extensie, volumele lui Gabi Eftimie, dar și al lui Val Chimic radiografiază realitatea prezentă: transformările tehnologice în societățile post-industriale, de care capitalismul târziu²⁷ se folosește pentru a remodela subiectul uman, după logica capitalului, sub forma unui produs care-și va pierde originalitatea. De asemenea, este abordată analitic realitatea prezentă (și efectele acestor fenomene), suscitând conștientizarea cu privire la traiectoriile viitoare iminente.

În fața unui viitor acceleraționist, vocea poetică comprimă fâșii de umanitate: „e o durere surdă, estompată în toate astea, ca ultimele acorduri ale unei melodii/ triste pe care le anticipăm de obicei, de parcă le-am mai fi văzut altundeva”²⁸, „un schelet care dansa, o inimă luminoasă/ bătând sub apă în pumnii strânși”²⁹, ca mărturie pentru un viitor transfigurat cibernetic, atunci când plămânul va respira „într-o vitrină plină de praf”. Sistemele realității se prăbușesc unele în altele, excesul tehnologic și informațional cauzează implozia, reprezentată, de pildă, în poemul „société électronique”. Socialul este redus la o serie de efecte speciale, în acord cu afirmația lui Baudrillard, conform căreia „fantasmagoria socială nu mai e nici ea decât un efect special, obținut prin designul fasciculelor de participare convergente sub vidul imaginii spectrale a fericirii colective”³⁰. Oamenii disforici se refugiază în spații subacvatice, secvențele poetice amintind de romanul lui Felix Aderca, *Orașele scufundate*. După extincția emisiei solare și

26. Umanismul scientist era idealizat pentru că exista un control etic asupra producțiilor tehnologice.

27. Vezi Jameson, *Postmodernism*: “Perhaps, however, what is implied is simply an ultimate historicist breakdown in which we can no longer imagine the future at all, under any form -- Utopian or catastrophic. Under those circumstances, where a formerly futurological science fiction (such as so-called cyberpunk today) turns into mere „realism” and an outright representation of the present” (p. 285). Cu alte cuvinte, viitorul nu mai poate fi ficționalizat nici într-un registru utopic, nici într-unul apocaliptic. Cyberpunkul interoghează prezentul, fără să-l proiecteze în viitor (ca evadare din realitatea capitalismului), operând cu un soi de realism ca reprezentare directă a prezentului, însă cu „an orgy of language and representation, an excess of representational consumption” (p. 320).

28. Gabi Eftimie, *nordul e o stare de spirit* (Editura Charmides, 2014), 27.

29. Eftimie, *nordul*, 29.

30. Jean Baudrillard, *Simulacre și simulare*, trad. de Sebastian Big (Editura Idea Design & Print, 2008), 80.

epuizarea energiei (sau a electricității, la Gabi Eftimie), umanitatea colonizează locuri „sub apă”, unde capătă proprietăți speciale.

Imaginarul tehnologic e pretext pentru reconstituirea subiectivității umane, înstrăinate de contextul dominației tehnologice, și pentru a reancora omul în concret: „e liniștea ce-ți taie respirația când se instalează brusc peste fundalul/ de voci omenești,/ peste respirația ta și a celor din jur, peste ticăitul aparatelor”³¹, „sau mai încolo, când în liniștea absolută ai distins bătăile/ inimii celui de lângă tine și ți-a venit să plângi”³². Versurile „click-click-click/ I must now enter the simulator”³³ atestă faptul că simulanții, cu impulsuri imperialiste, vor ca realul să fie identificabil cu modelele lor de simulare, cu lumea produsă printr-o totală abstractizare, printr-un cod. Volumul transmedial inserează fotografii, imagini vii, realizate de autoare, în contextul în care până și imaginea și sunetul sunt schematice, mecanizate și golite de conținut, materialele de expresie „nu mai comunică nimic, doar o sfârșeală”³⁴.

Perspectiva cinematică din *Sputnik în grădină* (2020) semnalează, cu același rafinament senzorial, locuri de refugiu, „spații verzi” liniștitoare, în mijlocul realului (inclusiv urban), care mustește de viață, în ciuda unei senzații de lume post-specie, când în scoarța pământului mai rămân reziduuri de uman și tehnologic. Însă, viziunea din *Sputnik* e diferită față de volumele anterioare. Accentul nu mai cade pe dezumanizarea determinată de controlul tehnologic, științific sau corporatist, ci pe noua condiție umană reliefată pe un fundal post-digital, care acceptă și integrează filtrat producțiile digitale, tehnologia regresând de la stadiul de hiperrealitate sau forță hegemonică și autonomă, la cel de instrument utilizat reflexiv de om. Subiectul anonim, neidentificat, captează realitatea din jur, melanjul sinestezic al ambientului și microfenomenele din aceste spații verzi (precum parcul, grădina, terenul din jurul casei, locurile urbane, pădurea) cu acuratețea unui aparat de înregistrat. Sensibilitatea din spatele poemelor este contrabalansată de răceala discursivă, neimplicată, de o distanță afectivă care face ca ansamblul poetic să pară riguros și natural.

Golurile realității imprimă încă o senzație de alienare și absență, de consternare: „Autocorrectul mă-sii, displayuri idioate./ Răceala lucrurilor din jur e atât de exactă, atât de nemiloasă, încât simt că atunci când mă sustrag din peisaj,/ o să las un mulaj în aer, un gol în formă umană”³⁵. Perspectiva relațională a poetei focalizează o rețea din care

31. Eftimie, *nordul*, 52.

32. Eftimie, *nordul*, 52.

33. Eftimie, *nordul*, 50.

34. Eftimie, *nordul*, 9.

35. Gabi Eftimie, *Sputnik în grădină* (Editura OMG, 2020), 23.

fac parte atât referentul exterior, natura lucrurilor, cât și locutorul, contextul pragmatic sau social, fără ca realitatea poetică să se reducă la unul dintre ele, surprinzând agentivitatea fiecărui element-actor, de la elemente din mitologia nordică, până la formele de viață non-umane. Mihai Iovănel remarcă faptul că, în poezia lui Gabi Eftimie și val chimic, alienarea nu mai constituie o referință negativă concretă la realitatea socială imediată, cum se întâmpla în cazul poeziei primilor douămiiști, „care era trivial-politica ... Dar această lehamite nu devenea aproape niciodată într-atât de abstractă încât să fie ideologică. La Gabi Eftimie și val chimic alienarea—care este una dintre temele principale—e transpolitică, în sensul în care e produsă de un sistem mai mult conceptual decât real”³⁶, adică nu de factori sociopolitici concreți, ci de sistemul mai larg al ideologiilor și fenomenelor tehnostiințifice și culturale.

Volumele semnate de Vlad Moldovan propun o scriitură care se desprinde de înclinațiile biografiste și psihologizante ale douămiiștilor, conturând un tip specific de mash-up conceptual, prin care sunt preluate și reeșantionate elemente care provin din temporalități artistice diferite, precum ermetismul barbian, instrumentat pe fondul unor secvențe de imersare virtuală, în spatele cărora pulsează o voce postironică. Existența inteligenței artificiale, imersarea în realitatea virtuală a jocurilor video și procesele capitalismului târziu sunt abordate prin intermediul acestei detașări a instanței poetice. Fuziunea vocabularului tehnic/ limbajului de calculator cu cel prozaic, regional-arhaic și cu cadre retro (peisaje rurale, campestre) este tipică valului postdouămiișt, materializată în poezia unor Andrei Doboș, Vlad Moldovan, Alex Văsieș, Florentin Popa ș.a.³⁷

În *Glitch*, corpul uman, îndreptat spre „valul imens de numere/ complexe codând/ codând/ potențe”³⁸, sparge aura hipnotică a produselor tehnologice, a algoritmilor de funcționare ai AI, cu patternuri de replicare a informației: „Super AI a făcut arheologie/ pentru mine/ în straturi dezolante/ ore pierdute de o decadă/ recurențele coincid/ și cu o cunoaștere de psihotic plictisit/ a pescuit/ patternul/ This will make me click ... Ecranez vreau să ecraneze/ Teleghidat.”³⁹ Rezultatele introspecției digitale induc o senzație de stagnare a subiectului și de risipă de timp, în vreme ce algoritmii activează dorința de a accesa

36. Mihai Iovănel, „Android View. val chimic, umilirea animalelor”, *Revista Cultura*, nr. 321 (2011), <https://revistacultura.ro/nou/android-view/>.

37. Vezi Mihai Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane: 1990–2020* (Polirom, 2021): 621–635.

38. Vlad Moldovan, *Glitch* (Editura Charmides, 2017), 76.

39. Moldovan, *Glitch*, 46.

informația, trimitând la manipularea atenției creată de tehnica clickba-it. Vlad Moldovan reprimă deseori afectele (derelictiunea determinată de societatea postfordistă), anulându-le gravitatea: „Deja ai și uitat/ niște știri/ ce ți s-au întâmplat/ demult/ Acum soft, aplicații/ gaming/ programare./ Pentru că ești plătit pe workshop. ... Derelictia în care mă/ aflu—doar trece/ în marginea privirii/ vieții tale.”⁴⁰ În cazul lui Vlad Moldovan, elementele digitale sunt asimilate codului de construcție a poemelor, generând o formă actualizată de ermetism tehnologic⁴¹. (Di) fuziunea organic-digital marchează negativitatea structurală a sine-lui, amplificată de tensiunea dualității corporalitate-cod, precum și de adicții și depresie, ca expresii simptomatice ale contextului contemporan, fără a fi interiorizate ori psihologizate.

Modele poetice conjuncte: spațiul literar maghiar și românesc

Direcția poeziei tehnostiințifice nu este un fenomen endemic, ci marchează nevoia culturilor minore de a resemantiza și recontextualiza anumite dominante culturale occidentale și de a interoga sub raport etic fenomenele mainstream actuale. Interacțiunea între spațiul cultural maghiar și cel românesc survine în perioada post-2000 prin vocea unor poeți bilingvi precum Mihók Tamás, Nóra Ugron, Péter Demény ș.a. și se realizează rizomatic, în primul rând prin procesul de traducere mutuală (a și de către poezii bilingvi), apoi prin revistele care oferă un spațiu de afirmare a acestora, cum este revista *Echinox*, sau prin antologiile de poezie maghiară contemporană, în traducerea unor Mihók Tamás sau Andrei Dósa.

Alături de alți autori minoritari care se afirmă după prăbușirea regimului comunist, Mihók Tamás facilitează distribuția unor noi tipuri de subiectivitate poetică în cele două spații culturale. Imaginarul din *Cuticular* (2017) este forjat, în parte, prin surprinderea în cheie ermetică a unor senzații imediate, momente traumatice expuse lucid sau micro-evenimente din viața unui „poet periferic”, în parte, prin pelicula fantasmagorică care planează sporadic peste toate acestea.

În *Biocharia. ritual ecolatru* (2020), Tamás se concentrează pe experimentarea microdimensională a interferențelor dintre uman și speciile considerate „inferioare”. Alături de interregnum este unul dintre firele centrale ale volumului: „fibrele sintetice s-au mutat pe ciuperci instant/ taigalele își donau hectarele de licheni/ înainte să luăm

40. Moldovan, *Glitch*, 59–60.

41. Moldovan, *Glitch*, 75–76: „se ridică ... spumele iubirii/ direct intricate/ spontan împinse/ spre fus de biți/ reticulați/ puncte și oscilații,/ enrame dosite ca sufletele/ pe vârf de pick-up/ Prin linia de laser/ E frumos/ aici ... acum se cascadează hăul fără chip/ acum se încolăcesc fotonii/ în spirale legănate”.

diverse forme/ am inspirat”⁴². În „păduri virgine” festinul regnurilor și tensiunea progresivă a formelor de viață sunt redată printr-o optică microscopică: „redempțiunea picotind în coapse de nimfă/ eram toate regnurile ne petreceam/ ciliii noștri își disputau selecția naturală/ pe dibuite”⁴³. Procesele biotehnologice și fenomenul comodificării penerate în toate straturile (a)biotice extrag ultimele rezerve de substanță din lumea-natură. Poemul „comodificări ultimative” oferă un demo de VR pe un fundal cosmic-campestru, al cărui mulaj se arată din ce în ce mai straniu. Spațiul cartografiat al pusteii maghiare este penetrat de elemente mitologice, bio- și tehnostiințifice care îi modifică și nuanțează structura. Un alt aspect al alterării identitare este apariția nanopoetilor cărora li se aplică semne metalice de identificare.

Subiectul poetic este fărâmițat și restructurat în procesul de telescopare cu ceilalți agenți bio-, tehn-, eco- și mito-logici, într-un spațiu-răscruce, unde întreaga rețea rezistă comodificării și devvalorizării, forțând recompunerea unei unități originare—Pangeea—în momentul în care se produce un blocaj al trecerii între realități fizice sau spirituale. Volumul conține colaje de imagini și registre eterogene, care produc efectul unui discurs rizomatic, constant tensionat, în care se suprapun, într-o atmosferă abstracționistă, cadre suprarealiste, filtrate post-digital și tehn-ecologic, și inserții mitologice. Realitatea este redată ca simbioză, vizibilă și la nivel lingvistic, între tehnică/ tehnologie, mitologie locală, metafizică și ecologie.

Tehnostiințele în poezie: între fascinație estetică auto-subversivă și asimilare în codul de construcție al scriiturii

Specificitatea poeziei experimental-științifice în peisajul contemporan românesc se conturează odată cu aderarea României la UE și, implicit, odată cu redefinirea conștiinței etice și emergența noilor fenomene socioculturale și tehnostiințifice în contextul realității post-socialiste. Un prim aspect este legat de producerea unei tranziții discursive dinspre preocupările individuale înspre cele colective precum tehnologizarea vieții în epoca globalizării, inechitățile structurale sau relația dintre sine, corp, mediu și tehnologie. Vocile poetice lipsite de gravitate se articulează după logica unui aparat de recording, captând realitatea într-un mod impersonal.

În faza incipientă, ilustrată de volumele lui Gabi Eftimie (*ochii roșii polaroid*. acesta este un test și Nordul e o stare de spirit) și val chimic (*umilirea animalelor*), epistema tehnostiințifică este transpusă poetic

42. Mihók Tamás, *Biocharia. ritual ecolatru*, ediția a II-a (Casa de pariuri literare, 2022), 9.

43. Tamás, *Biocharia*, 10.

sub forma unei estetici a discursului ca ornamentație/ decor cu rol de interogare și subminare a noilor realități tehnostiințifice. O etapă ulterioară corespunde momentului în care acestea sunt infiltrate în codul poetic, generând intersecții și suprapuneri ale subiectului uman, corpului sau identității cu mediul tehnodigital. Efectele acestei contaminări, identificate în volumele lui Vlad Moldovan și Mihók Tamás, privesc tehnologizarea textului (la nivel stilistic, structural și compozițional) și a sensibilității poetice, configurarea unei poetici a înregistrării sau remixarea ermetismului modernist cu fragmente din realitatea tehnodigitală și cu un substrat mitologic local.

O observație este legată de faptul că volumele care conturează o formă liminară a poeziei tehnostiințifice se raportează la realitatea postumană mai mult conceptual decât empiric, ceea ce favorizează abordarea fenomenelor extra-textuale printr-o estetizare a imaginarii și prin surprinderea potențialului lor alienant. Poezia se folosește de avatarurile postmodernității târzii într-un context în care societatea nu e globalizată și tehnologizată într-o manieră comparabilă cu situația occidentală. În consecință, experimentarea poetică tehnostiințifică se manifestă într-o formă predominant conceptuală, mai degrabă proiectată imaginar decât derivată dintr-o experiență socială directă⁴⁴, ceea ce facilitează fuziunea elementelor provenite din temporalități artistice diferite (moderniste sau avangardiste: ermetism, suprarealism, dimensiune intermedială) cu un fundal semantic și estetic cibernetice.

Subiectul poetic nu mai corespunde criteriilor tradiționale de reprezentare a identității, ci se poziționează critic față de ordinele discursive instituționalizate, nu mai este nici „liric”, dar nici întru totul științific, ci dezvăluie noi subiectivități surprinse la intersecția umanului cu non-umanul, a organicului cu tehnicul. Deși una dintre direcțiile teoretice ale studiului a fost consolidată pe baza a doi gânditori a căror premise filosofice sunt ireconciliabile (Latour și Žižek), considerăm că acest fapt dezvăluie specificul poeziei experimental-științifice: chiar dacă sinele este rearticulat într-un cadru extins și există intenții clare de rețelizare neierarhizată a tuturor agenților și de interacțiune reciprocă între ei, subzistă un rest, o negativitate subiectivă imposibil de rețelat, care creează tensiune și înstrăinare.

Poezia experimental-științifică, care se înscrie unei formule hibride⁴⁵ de reproducere a realului, privită ca depășire a dihotomiei

44. Aidoma unor fenomene locale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când au fost importate speculativ inovațiile științifice și tehnologice din Vest, tot atunci apar și primele texte (cvasi-)SF în spațiul românesc.

45. Vezi, de exemplu, Cole Swensen și David St. John (eds.), *American Hybrid: A Norton Anthology of New Poetry* (W. W. Norton & Company, 2009).

dintre caracterul experimental al poeziei și filiera lirică tradițională, funcționează ca o rețea, iar limbajul, ca o mașinărie tehnologică de codificare a realităților prin amestecul de registre, coduri, limbaje specializate sau hipertexte, discursul devenind simultan politic, științific, tehnologic și informațional. Tipul acesta de poezie, alături de alte direcții ale poeziei postumane, își construiește demersul în jurul ideii de reconstrucție⁴⁶ și redefinire a sinelui în contextul cultural, tehnologic și digital actual.

References

- Baudrillard, Jean. *Simulacre și simulare* [Simulacra and Simulation]. Translated by Sebastian Big. Idea Design & Print, 2008.
- Butler, Judith, Ernesto Laclau, and Slavoj Žižek. *Contingență, hegemonie, universalitate: dialoguri contemporane despre stânga* [Contingency, Hegemony, Universality: Contemporary Dialogues on the Left]. Translated by Mircea Vlad. Preface by Florin Poenaru. Tact, 2012.
- Ciorogar, Alex, ed. *Postumanismul* [Posthumanism]. Tracus Arte, 2019.
- Eatough, Matthew. "The Literary History of World-Systems, I: Marxist Lineages." *Literature Compass* 12, no. 11 (2015): 591–602.
- Eftimie, Gabi. *Nordul e o stare de spirit* [The North Is a State of Mind]. Charmides, 2014.
- Eftimie, Gabi. *Sputnik în grădină* [Sputnik in the Garden]. OMG, 2020.
- Hayles, N. Katherine. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. University of Chicago Press, 1999.
- Iovănel, Mihai. *Istoria literaturii române contemporane: 1990–2020* [The History of Contemporary Romanian Literature: 1990–2020]. Polirom, 2021.
- Iovănel, Mihai. "Android View. val chimic, umilirea animalelor [chemical wave, the humiliation of animals]." *Revista Cultura*, no. 321 (2011). <https://revistacultura.ro/nou/android-view/>.
- Ispas, Cristina. "Natură moartă cu oameni" [Still Life with People]. *Observator Cultural*, no. 559 (2011). <https://www.observatorcultural.ro/articol/natura-moarta-cu-oameni/>.
- Jameson, Fredric. *Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism*. Duke University Press, 1991.
- Latour, Bruno. *Nu am fost niciodată moderni: Eseu de antropologie simetrică* [We Have Never Been Modern: An Essay in Symmetrical Anthropology]. Translated and with an afterword by Bogdan Ghiu. Tact, 2015.
- Latour, Bruno. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor–Network Theory*. Oxford University Press, 2005.

46. Aspect comparabil cu demersul postcritic întreprins de Bruno Latour, mai ales în *Politicile naturii. Cum să introducem științele în democrație*, trad de Bogdan Ghiu (Editura Tact, 2020).

- Lupașcu, Emanuel. "Asynchronous Instantaneity: The Posthuman Turn in the Romanian Literary System." *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 9, no. 1 (2023): 144–170.
- Mironescu, Doris. "Regimuri de relevanță, puncte de rezistență: literatura română în postcomunism" [Regimes of Relevance, Points of Resistance: Romanian Literature in Postcommunism]. *Transilvania*, no. 7–8 (2021): 107–114.
- Moldovan, Vlad. *Glitch*. Charmides, 2019.
- Swensen, Cole, and David St. John, eds. *American Hybrid: A Norton Anthology of New Poetry*. W. W. Norton & Company, 2009.
- Tamás, Mihók. *Biocharia: ritual ecolatru* [Biocharia: Ecolatrous Ritual]. 2nd ed. Casa de pariuri literare, 2022.
- Tihanov, Galin. *The Birth and Death of Literary Theory: Regimes of Relevance in Russia and Beyond*. Stanford University Press, 2019.
- val chimic. *Umilirea animalelor* [The Humiliation of Animals]. Afterword by Bogdan Perdivară. Casa de pariuri literare, 2010.